

EIERBECHER IN NEDERLAND

W. R. K. PERIZONIUS

Eierbecher worden regelmatig zowel in de Noord- als in de Zuidnederlandse urnenvelden uit de IJzertijd aangetroffen. Zij kunnen op grond van associaties met Schrägrand-urnen, Harpstedt-urnen, onderbroken kringgreppels, Marne-aardewerk en Ruinen-Wommels aardewerk in HaC|D en in het begin van de Latène-tijd gedateerd worden. Terwijl onderbroken kringgreppels, Marne-aardewerk en Ruinen-Wommels aardewerk zich hoofdzakelijk tot Noord- of Zuid-Nederland beperken, is juist met betrekking tot de Schrägrand-urnen, de Harpstedt-urnen en de Eierbecher zelf van enig verschil tussen Noord en Zuid geen sprake.

Inleiding

Het feit dat er in de IJzertijd in Nederland maar zo weinig goed dateerbare mobilia voorkomen, maakt het de moeite waard te onderzoeken in hoeverre Eierbecher ons in dit opzicht van dienst kunnen zijn. G.J. Verwers (1972, hfdst. VI, A 3) veronderstelde reeds op grond van het toen bekende materiaal dat de Eierbecher in het Nederrijngebied rond het eind van de Vroege en het begin van de Midden-IJzertijd optreden. Met name zijn overtuiging dat 'eine genaue Inventarisierung von Museumsammlungen gewiß noch weitere Beispiele erbringen würde' (Verwers 1972, p. 128) vormde de aanzet tot de huidige systematische inventarisatie die inderdaad nog 70 'nieuwe' exemplaren opleverde. Naast de verschillende Nederlandse musea zijn ook enkele Belgische musea bezocht¹. Door bemiddeling van de provinciaal archeologen (R.O.B.) en via een oproep tot de amateur archeologen² (Perizonius en Verwers 1975) konden ook Eierbecher uit particulier bezit worden achterhaald³.

De term Eierbecher

Het was waarschijnlijk K. Tackenberg (1934) die als eerste de term Eierbecher

hanteerde. Hij gebruikte hem voor één van de drie typen *Kelchbecher* die hij in Midden- en West-Hannover onderscheidde. Het betrof inderdaad een vorm identiek aan die van een eiderdop. Hoewel dit type in onze streken niet voorkomt, spreken we sedert W. Kersten (1948) ook in Nederland van Eierbecher. De aardewerkvorm die wij daarmee aanduiden lijkt echter nauwelijks op een eiderdop: het schaaltje is daarvoor meestal te wijf. In het verleden werd in ons land de naam van dit aardewerkproduct dan ook aan heel andere zaken ontleend. Zo kan men de volgende omschrijvingen tegenkomen: 'kommetje in den vorm van een zoutvaatje' (Hermans 1865, p. 66 en 101), 'wierookvaasje' of 'reukvaasje' (Pleyte 1877-1902), 'schaaltje van dubieuzen vorm' (Holwerda 1908, BII 580), 'deksel met knop' (Rijksmuseum van Oudheden, inventariskaart k 1923/11.22), 'ein doppelkonisches Gefäßchen' (Remouchamps 1924), 'gehavend tranenfleschje' (Provinciaal Museum van Drenthe, inventariskaart 1925/XI.2), 'ongelijk-zandlopervormig voetbekertje' (Van Giffen 1945) of 'lampje, diabolovormig' (Gemeente Museum Arnhem, inventariskaart G.M. 2777). Hoewel dus inderdaad de term Eierbecher 'niet gerade als besonders glück-

lich zu bezeichnen ist' (Joachim 1968, p. 24, noot 57), is hij echter zo ingeburgerd dat het ongewenst is om hem, zonder een grondige reden, te wijzigen.

Wel kan, aan de hand van het nu verzamelde materiaal, dit begrip Eierbecher wat nader worden omschreven. In het verleden zijn maar enkele pogingen daartoe ondernomen. W. Kersten (1948, p. 32), die als eerste een aantal Nederlandse Eierbecher opsomt, definieert ze als 'Schälchen auf

hohen massiven Standfüßen'. Vreemd genoeg bezitten echter 6 van de 9 Eierbecher uit Nederland die hij noemt een holle voet⁴! Terecht achtte P.J.R. Modderman (1960/61) het naar aanleiding van deze opmerking van W. Kersten denkbaar 'met verschillende typen van eierdoppen' te doen te hebben, toen hij een Eierbecher met holle voet uit Wijchen beschreef. Het blijkt echter dat allerlei verschillende vormen van Eierbecher (fig. 1), evenals nauw aan Eierbecher ver-

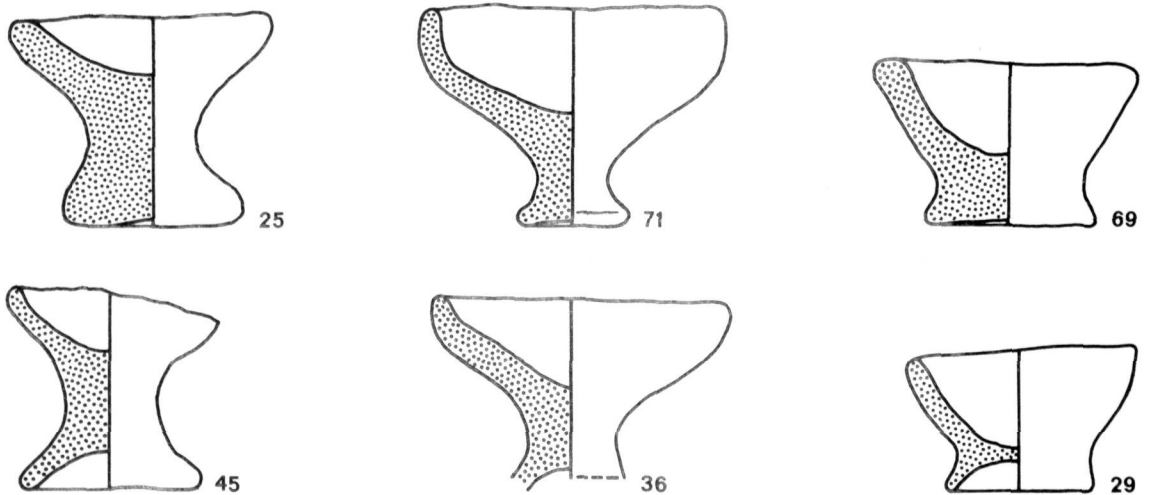

Fig. 1. Een massieve of holle voet is niet aan een bepaalde Eierbechervorm gebonden. 1:2.

wante bakjes (fig. 2), zowel met een holle als met een massieve voet kunnen voorkomen. G.J. Verwers (1972, p. 128) omschrijft Eierbecher als 'kleine Schälchen mit einem Durchmesser von in der Regel 6-8 cm, welche auf einen kleinen Fuß gestellt sind. Sie sind nicht profiliert und selten sorgfältig gearbeitet'. Ook deze omschrijving blijkt niet te voldoen. In de eerste plaats komen er tal van schaaltes met een kleine voet voor die men toch niet als Eierbecher zou willen typeren, en in de tweede plaats

zijn vele Eierbecher wel degelijk scherp geprofileerd of zorgvuldig gepolijst.

Bij de thans volgende poging om, uitgaande van het nu voorhanden zijnde Nederlandse materiaal, een omschrijving van de term Eierbecher te geven, moet vooropgesteld worden dat het hier in feite slechts gaat om een enigszins opvallende vormvariant binnen een zeer grote groep van alle mogelijke handgevormde bakjes uit onze urnenvelden. Het is voornamelijk het enigszins zandlopervormige profiel dat de

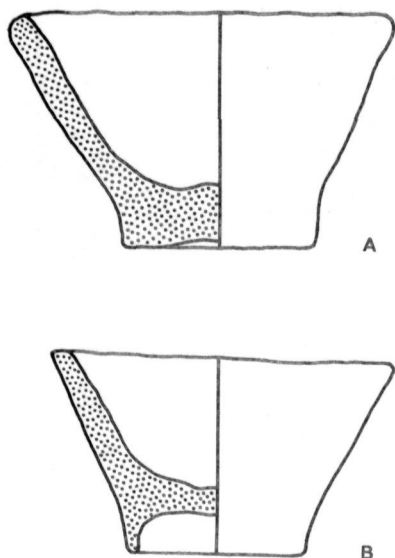

Fig. 2. Aan Eierbecher verwante bakjes eveneens met massieve of holle voet. A = Emmen (Bursch 1937, afb. 35, 3), B = Ede (Leiden, e 1930/11.20). 1:2.

Eierbecher van het andere aardewerk binnen deze groep onderscheidt, en daarom kunnen zij ook het best omschreven worden als aardewerkvormen samengesteld uit een schaalpje en een voetje (hoog 4-8 cm, breed 5½-11 cm); de breedte is ter hoogte van de overgang van het schaalpje in de voet het kleinst, en moet van daaraf zowel in de richting van de bovenrand, als in de richting van het grondvlak geleidelijk toenemen. Of de voet daarbij hol of massief is, doet niet ter zake.

Dat het, omdat de vormen zeer geleidelijk in elkaar kunnen overlopen (fig. 3), in enkele gevallen onzeker is of we met een Eierbecher volgens bovenstaande omschrijving te doen hebben, is niet te voorkomen. Aardewerkvormen die wel volledig aan de bovenstaande omschrijving voldoen maar uit een heel ander tijdvak stammen (er zijn o.a. voorbeelden uit de Trechterbekercul-

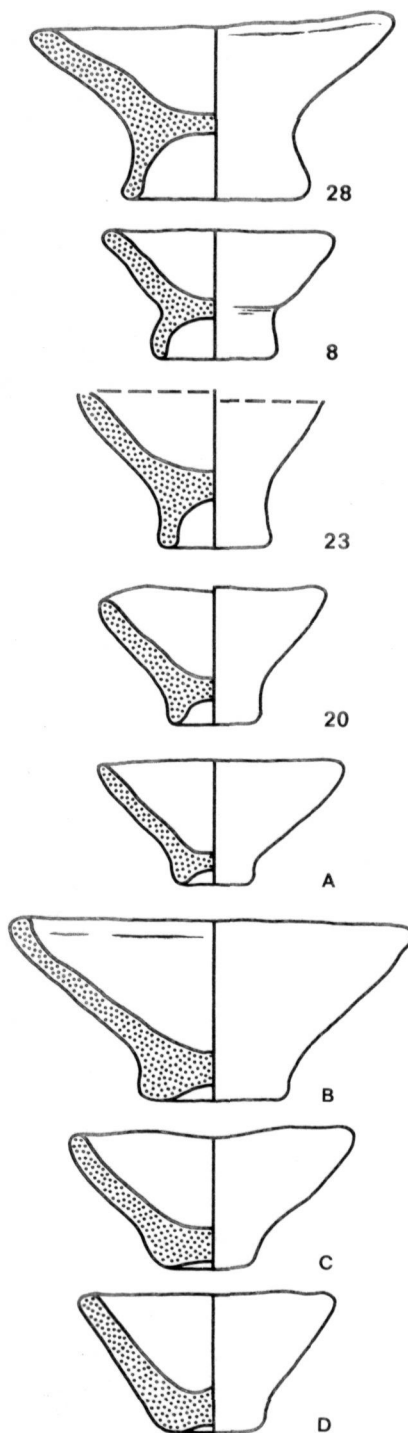

Fig. 3. De geleidelijke overgang tussen Eierbecher en voetloze bakjes. A = Eersel (Leiden, k 1913/2.10), B = Alphen en Riel (Bursch 1942, p. 56), C = Nederweert (Leiden, G.L. 123.a), D = Veldhoven (Leiden, k 1908/1.2). 1:2.

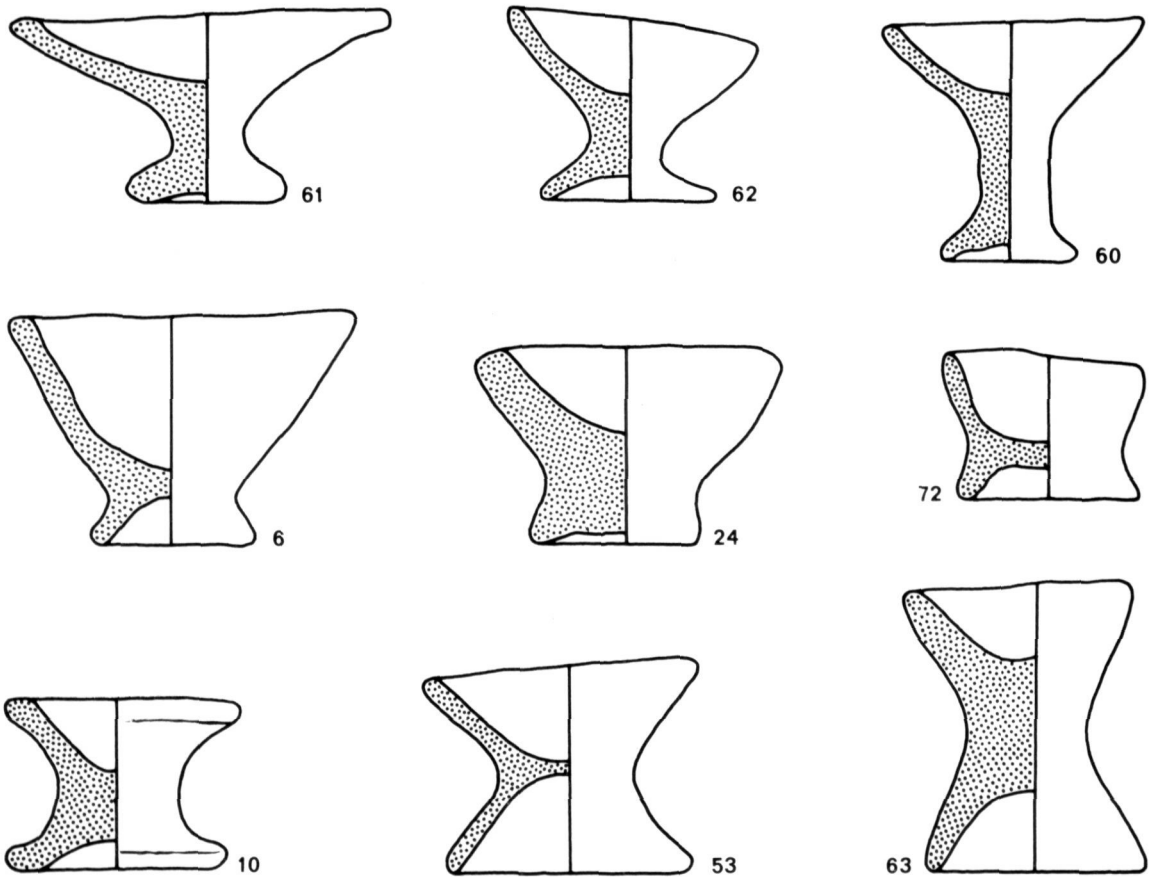

Fig. 4. Verschillende Eierbecher uit Nederland. 1:2.

tuur), zijn buiten beschouwing gelaten. Verschillen in vorm binnen de groep van Eierbecher zijn te zien in fig. 4. De verhouding tussen de hoogte en de breedte, alsmede de mate van symmetrie tussen de voet en het schaalte zijn aspecten die eventueel voor een nadere aanduiding van de vorm bruikbaar zijn.

Functie

Hoewel van 45 Eierbecher bekend is dat zij uit grafvelden afkomstig zijn, worden zij een enkele maal toch ook in nederzettingen aan-

getroffen (nr. 18, 48, 78). Ook tussen de nederzettingstvondsten te Wommelgem, België (Fremault, 1969) bevond zich een Eierbecher. Hierbij moet men bedenken dat uit de Vroege IJzertijd nauwelijks nederzettingen bekend zijn (Verwers, 1972, p. 133). Het is dus best mogelijk dat de Eierbecher, alvorens in de grafvelden te belanden, tot het gewone gebruiks-aardewerk van de levenden hebben behoord. Er kan dan een overeenkomst worden verondersteld tussen de functie van de Eierbecher in het dagelijks leven en die bij het grafritueel. Bij dat

laatste is zowel een functie tijdens de crematie zelf, als een verondersteld gebruik daarna door de overledene mogelijk.

Regelmatig optredende associaties met bepaalde mobilia, zodanig dat we daaruit iets ten aanzien van de functie zouden kunnen afleiden, komen niet voor. Ze worden zowel met urn (35 ×), soms er in (8 ×), soms er naast (7 ×), als ook wel zonder urn (nr. 28, 38) aangetroffen. Wel is te St. Gilles-Waas, België (De Laet, Nenquin en Spitaels, 1958) een Eierbecher met twee gaatjes door de rand gevonden, samen met een potje waarop hij als deksel zou kunnen worden vastgebonden. Omgekeerd echter was volgens W. Pleyte (1877-1902) een Eierbecher uit Ede (nr. 24) zelf van een dekseltje voorzien.

Ook uit de vorm van de Eierbecher kan maar weinig over de functie worden afgeleid. De voet kan als handgreep gediend hebben, maar waarom zo'n handgreep nodig was, blijft vaag. Twee Eierbecher (nr. 58, 86) hebben in het centrum van het schaalpje een extra komvormige verdieping. Opvallend is ook de brede afgeplatte en soms overwelfende rand bij een aantal Eierbecher. Dit is mogelijk het gevolg van het terugstuw van de klei wanneer de rand te ver was uitgeknepen.

De grote verschillen in kwaliteit, als gevolg van soms minder goede klei, slechte vormgeving of onjuiste baktechniek, wijzen

er op dat het er niet om ging kundig afgewerkte exemplaren aan de dode mee te geven. Kennelijk was de kwaliteit van minder betekenis dan de functie. Het feit dat een aantal exemplaren wel fraai gepolijst is (bv. nr. 12, 26, 36, 71, 74) en enkele Eierbecher zelfs versierd zijn (nr. 4⁵, 54, 78⁶, 83) spreekt dit niet tegen (fig. 5). Ook over onze landsgrenzen komen enkele, steeds weer op andere wijze versierde Eierbecher voor⁷.

Een Eierbecher uit Barneveld (fig. 6: nr. 12) heeft een brede afhangende rand met twee gaatjes er in en zou het beste als deksel geïnterpreteerd kunnen worden, net als het bovengenoemde voorbeeld uit St. Gilles-Waas. Toch blijven dit opzichzelfstaande gevallen. Vormen als fig. 4: nr. 63 kunnen beslist niet als deksel gediend hebben. Een bakje uit Zuid-Hessen (Schumacher 1972, Taf. 20: B2), met zowel twee gaatjes als drie pootjes, toont dat gaatjes niet altijd op een deksel hoeven te wijzen. Zo heeft een Eierbecher uit Wijchen bijvoorbeeld een gaatje door de voet (fig. 6: nr. 81).

De vraag of Eierbecher (olie) lampjes zijn

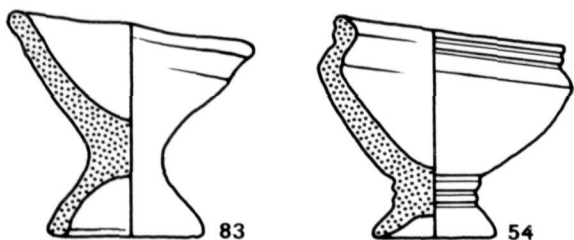

Fig. 5. Eierbecher met versiering. 1:2.

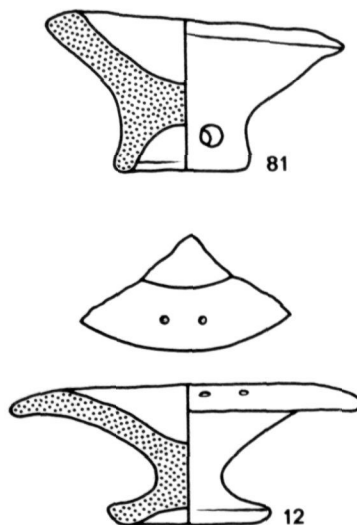

Fig. 6. Eierbecher met gaatjes. 1:2.

(Perizonius en Verwers 1975) moet onbeantwoord blijven. Brandsporen aan de binnenrand van het schaalte, zoals men bij een lampje zou verwachten, zijn niet waargenomen. Een eventueel in het centrum drijvende lont (Nandris 1973) is daarmee nog niet bewezen. Wel vertoont een dertigtal Eierbecher de gevolgen van oververhitting. Het lijkt er op dat we hier te maken hebben met bakfouten. Of werden de Eierbecher misschien meegecremeerd?

Associaties en datering

Van de verschillende voorkomende associaties van Eierbecher met mobilia en immobilia is nagegaan welke betekenis daaruit ten aanzien van de datering is af te leiden. Omdat deze mobilia en immobilia ten dele weer op grond van onderlinge associaties gedateerd zijn, verschaffen zij echter niet altijd onafhankelijke informatie. Voor de IJzertijd in Zuid-Nederland is uitgegaan van de periodisering van G.J. Verwers (1972, hfdst. VI) en voor de IJzertijd in Noord-Nederland van de indeling door H.T. Waterbolk (1962).

In 9 gevallen zijn Eierbecher met kringgreppels geassocieerd, daarvan waren er 3 onderbroken (nr. 37, 38, 75) en 3 gesloten (nr. 7, 26, 64). Van de 3 resterende kringgreppels (nr. 15, 20, 61) is het onbekend of zij onderbroken of gesloten waren. De diameter lag bij 7 kringgreppels tussen de 5 en de 7 m. Daarnaast kwamen ook diameters van 12 m (nr. 61) en van 3 m (nr. 64) voor.

De onderbroken kringgreppels beperken zich tot de IJzertijd (Beex 1960). Ten aanzien van de gesloten kringgreppels kan, ook wanneer men de diameter er in betreft geen onderscheid tussen de Late Bronstijd en de IJzertijd gemaakt worden (Verwers 1972, p. 32); ook in Noord-Nederland komen zij zowel in de Late Bronstijd

als in de IJzertijd voor (Waterbolk 1962). De gesloten kringgreppel te Gasteren (nr. 7) doorsnijdt een drietal andere kringgreppels en een langbed met houtbouw, hetgeen in ieder geval op een late fase van dit grafveld wijst.

Enkele Eierbecher in Noord-Nederland zijn met vierhoekige greppels geassocieerd; één te Balloo (nr. 58) van 3,5 bij 3,5 m en één te Holsloot (nr. 59) van 2,5 bij 5 m. H.T. Waterbolk (1962) rekent deze vierhoekige greppels tot de Zeijener cultuur, rond 500 v. Chr., een datering die redelijk in overeenstemming is met de door I.M. Stead (1961) genoemde relatie tussen het optreden van vierhoekige greppels en invloeden van de Marne-cultuur. Ook de datering van het grafveld te Nijnsel met 8 vierhoekige greppels, 'in de eerste helft van de Latène-tijd', sluit hierbij aan (Hulst 1964).

Van de bijzettingen met Eierbecher kon $5 \times$ (nr. 20, 37, 38, 59, 61) worden vastgesteld dat zij centraal, en $4 \times$ (nr. 7, 26, 58, 75) dat zij excentrisch binnen de greppels lagen. Bij de laatste groep is de associatie met de greppel minder zeker omdat het mogelijk na-bijzettingen betreft.

Twee Eierbecher (nr. 28, 31) betroffen bijzettingen zonder greppel, iets wat bijvoorbeeld te Haps (Vroege en Midden-IJzertijd) bij meer dan 50% van de bijzettingen voorkomt (Verwers 1972, p. 48).

In totaal 35 Eierbecher zijn met urnen geassocieerd. Het betreft voornamelijk *Schrägrand*-urnen (nr. 13, 22, 40, 59, 60, 88, 99), Harpstedt-urnen⁸ (nr. 8, 20, 79, 80, 93) en schaalvormige uit *Schrägrand*-urnen ontwikkelde vormen (nr. 37, 55, 64). Het lijkt er dus op dat, naast de reeds door G.J. Verwers (1972, hfdst. VI, A 3) genoemde regelmatig optredende associaties met Harpstedt-urnen ook associaties met *Schrägrand*-urnen veelvuldig voorkomen. Een vluchtige

blik in de literatuur leverde ook voor de Eierbecher uit het aangrenzende Belgische en Duitse gebied 3 associaties met een

Harpstedt-urn⁹ en 16 associaties met *Schräg-rand-urnen* op¹⁰.

Schräg-rand-urnen (bv. fig. 7: nr. 40,

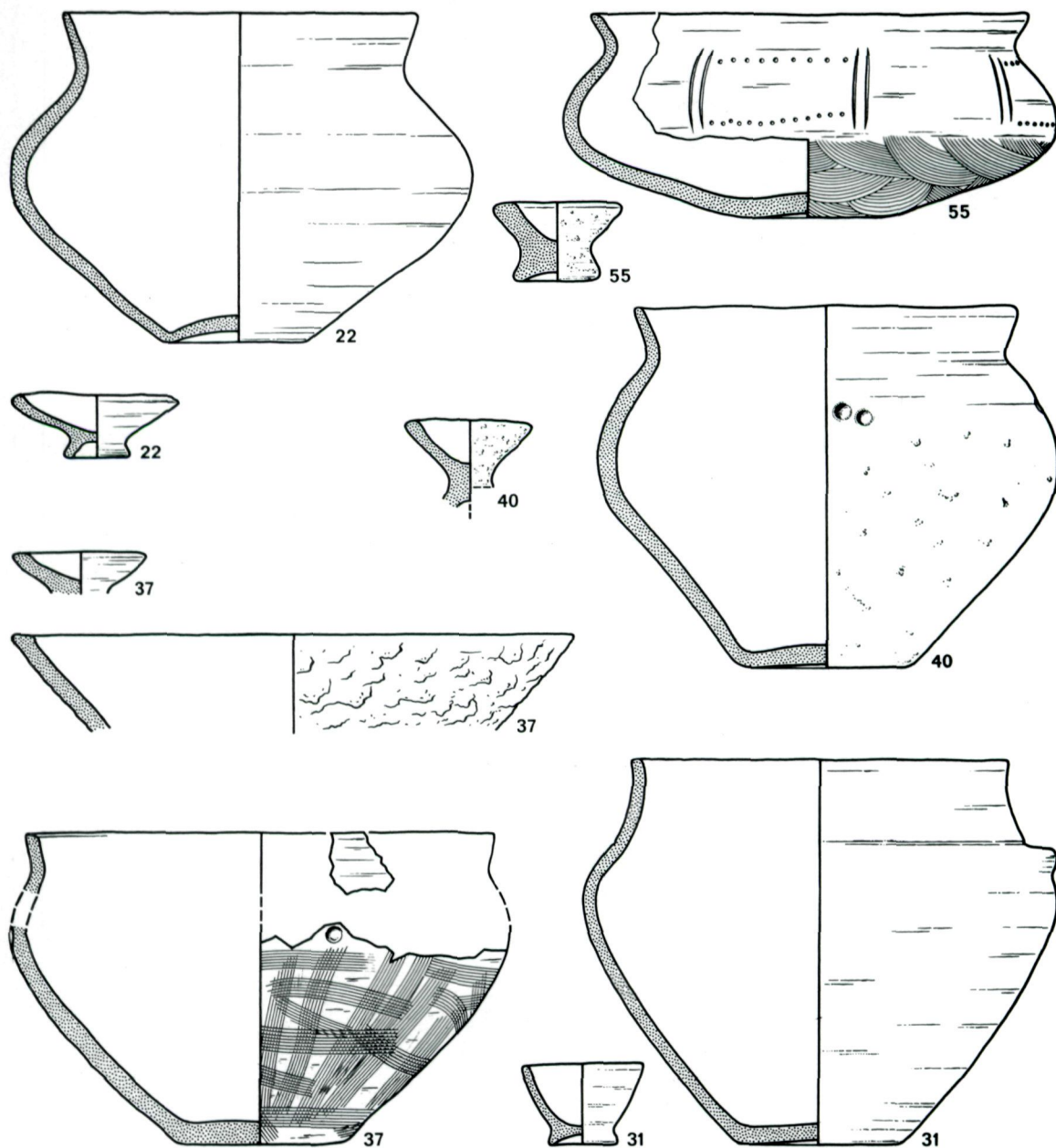

Fig. 7. Voorbeelden van associaties van Eierbecher met *Schräg-rand-urnen* (nr. 22, 40), wijde schaalvormige urnen (nr. 37, 55) en een Ruinen-Wommels I urn (nr. 31). 1:4.

Fig. 8. Voorbeelden van associaties van Eierbecher met Harpstedt-urnen (nr. 79, 80, 93), of daaraan verwante vormen (nr. 15, 87). 1:4. 79a 1:1.

22) zijn enigszins bolle vormen met een wat schuine rand, die zich ontwikkeld hebben uit de kegel-, trechter- en cylinderhalsurnen van de Late Bronstijd. Zij worden in Zuid-Nederland gedateerd in de Vroege en het begin van de Midden-IJzertijd (Verwers 1972, hfdst. VI, A 1). In Noord-Nederland worden de *Schrägrand*-urnen tot HaC gerekend (Waterbolk 1962), wat overeenkomt met de eerste helft van de Vroege IJzertijd in Zuid-Nederland. F. Meex (1972) plaatst de Belgische *Schrägrand*-urnen, mede aan de hand van twee C14 dateringen in HaC/D.

Harpstedt-urnen (bv. fig. 8: nr. 79, 80, 93), emmervormige besmeten urnen met een gladde hals en een kartelrand, worden eveneens in HaC gedateerd (Waterbolk 1962). G.J. Verwers (1972, hfdst. VI, A 5) die, op grond van het feit dat de Zuidnederlandse Harpstedt-urnen mogelijk tot het echte Harpstedter aardewerk in geen enkele relatie staan, liever spreekt van urnen in 'Harpstedter Stil', rekent ze daar tot de Vroege en het begin van de Midden-IJzertijd. Behalve de 5 genoemde Eierbecher is er nog een exemplaar dat, zij het in geringere mate, eveneens met een Harpstedt-urn geassocieerd is. Het betreft de Eierbecher uit Gasteren (nr. 7), behorende bij een excentrisch binnen een kringgreppel gelegen bijzetting, terwijl de centrale bijzetting in een Harpstedt-urn geplaatst was. De urn bij Eierbecher nr. 15 (fig. 8), die de voor Harpstedt-urnen karakteristieke kartelrand mist, kan eveneens aan de Vroege of de Midden-IJzertijd worden toegeschreven (Verwers 1972, p. 131).

Wijde schaalvormige urnen (bv. fig. 7: nr. 37, 55) die als een verdere ontwikkeling van de *Schrägrand*-urnen zijn te beschouwen, plaatst G.J. Verwers (1972, p. 126) in de Midden-IJzertijd. Ook het nederzettingsmateriaal waartoe Eierbecher nr. 78

behoort, bevat een wijde schaalvormige urn, terwijl de aanwezigheid van Marne-aardewerk hier eveneens op de Midden-IJzertijd wijst.

De Ruinen-Wommels I urn bij Eierbecher nr. 31 (fig. 7: nr. 31) wordt gedateerd in HaD of het begin van de Latène-tijd, zoals twee C14 dateringen (Waterbolk 1970, p. 10) bevestigen. Eierbecher nr. 58 is behalve met een vierhoekige greppel eveneens met Ruinen-Wommels (I of II) aardewerk geassocieerd. Het betreft een randscherf.

Van de 16 resterende Eierbecher die met urnen geassocieerd waren, betreft het in 12 gevallen òf urnfragmenten òf slechts schriftelijke vermeldingen dat er een urn bij was. De 5 overige urnen (bij nr. 5, 21, 25, 77, 87) zijn opzichzelfstaande gevallen van verschillende vorm die zich soms minder makkelijk laten dateren. De urn bij nr. 5 heeft een zeer wijde opening, terwijl het hoekige profiel op Marne-invloeden wijst. De urn bij nr. 21 komt overeen met een Harpstedt-urn maar dan met een scheef naar binnen staande rand. Eierbecher nr. 25 is mogelijk het enige exemplaar dat met Late Bronstijd aardewerk¹¹ is geassocieerd. Het betreft echter materiaal dat door bemiddeling van J.N.A. Panken werd aangekocht voor het Rijksmuseum van Oudheden en enige twijfel aangaande de juistheid van deze associatie is geboden omdat over de vondstomstandigheden niets met zekerheid bekend is. De urn bij nr. 77 heeft een zeer wijde opening en blijkt, in aanvulling op vroegere publicaties, een horizontaal liggend oor te hebben bezeten. De urn bij Eierbecher nr. 87 tenslotte komt overeen met een onbesmeten Harpstedt-urn (fig. 8).

Driemaal waren de met Eierbecher geassocieerde urnen van een deksel voorzien (nr. 37, 42, 64). G.J. Verwers (1972, p. 42) stelt dat, in ieder geval in Zuid-Nederland,

deksels op urnen weliswaar ook in de Late Bronstijd, maar toch vooral in de IJzertijd veel voorkomen. Ook in het Duitse Nederrijngebied zijn 3 Eierbecher met van deksels voorziene urnen geassocieerd¹². Het betreft in deze Duitse voorbeelden steeds *Schräggrand*-urnen.

De *Schräggrand*-urnen bij de Eierbecher nr. 13, 40, 59 en de schaalvormige urn bij nr. 37 zijn met *Dellen* versierd. Deze vorm van versiering wordt voor Noord-Nederland in HaC (Waterbolk 1962) en voor Zuid-Nederland, analoog aan dateringen uit het Middenrijngebied, in de Vroege en het begin van de Midden-IJzertijd geplaatst (Verwers 1972, p. 138).

De schaalvormige urnen bij nr. 37 en 55 hadden kamversiering. Dit soort van versiering lijkt, in ieder geval te Haps, niet eerder dan op het eind van de Vroege of in het begin van de Midden-IJzertijd op te treden (Verwers 1972, p. 52).

Drie Eierbecher (nr. 28, 38, 54) zijn bij bijzettingen zonder urn aangetroffen. In Zuid-Nederland (nr. 38, 54) komen bijzettingen zonder urn de gehele Brons- en IJzertijd voor. Wel lijkt op grond van percentages deze gewoonte in de Midden-IJzertijd toe te nemen (Verwers 1972, p. 42-46).

Tenminste 2 Eierbecher (nr. 2, 54) zijn met Marne-aardewerk geassocieerd. In het geval van nr. 54 lijkt ook de Eierbecher zelf (fig. 5) Marne-invloeden te hebben ondergaan. Bij Eierbecher nr. 2 uit het grafveld op de Molenheide te Alphen (N. Br.) bevond zich een potje met het karakteristieke scherp geknikte Marne-profiel. Aangezien dit grafveld als geheel een duidelijk Marne-stempel draagt, kunnen eigenlijk ook de 6 overige in dit grafveld aangetroffen Eierbecher (nr. 1, 3, 4, 5, 10, 11) met Marne-aardewerk in verband worden gebracht. Onder het nederzettingsmateriaal uit Haren

(N. Br.), waartoe nr. 48 behoort, bevindt zich één van de opvallendste Marne-aardewerkcollecties uit ons land¹³. Ook het nederzettingsmateriaal te Wijchen (nr. 78) toont Marne-invloeden. In België komen in de grafvelden te Lommel (De Laet en Mariën 1950) en te Rijkevorsel (Mariën 1952, p. 355) eveneens zowel Marne-aardewerk als Eierbecher voor. G.J. Verwers (1972, hfdst. VI, B 1) dateert het Marne-aardewerk aan de hand van de vondsten in het grafveld van Les Jogasses (Frankrijk) en te Haren (N. Br.) in de Midden-IJzertijd. Het eerste optreden van scherp geknikte Marne-profielen tussen 550 en 450 v. Chr. beschouwt hij als kenmerkend voor het begin van de Midden-IJzertijd in Zuid-Nederland.

Een unieke associatie is die met twee gesegmenteerde glazen kralen uit Wijchen (fig. 8: 79). Zij lagen samen met een Eierbecher en wat stukjes brons in een Harpstedt-urn. De kralen worden in HaD gedateerd, dus rond het einde van de Vroege en het begin van de Midden-IJzertijd (Peddemors 1975, p. 98).

Duidelijke associaties met bronzen komen in ons land niet voor; toch zijn er een drietal bronzen sieraden die met Eierbecher in verband kunnen worden gebracht.

Te Achel, België (Beex en Roosens 1967, p. 24, 38a) is een Eierbecher geassocieerd met kegelvormige, van beugels voorziene, bronzen hangers. G.J. Verwers (1972, hfdst. VI, D) dateert deze bronzen hangers rond de overgang van de Vroege naar de Midden-IJzertijd. Zijn ondersteuning van deze datering door middel van de genoemde associatie met een Eierbecher uit Achel valt hier, waar het er om gaat de Eierbecher zelf te dateren, evenwel af. In ons land is op het grafveld op de Oostereng te Bennekom, zij het niet met elkaar geassocieerd, zowel een kegelvormige en van een

beugel voorziene bronzen hanger (Bursch 1933, afb. 34), als een Eierbecher (nr. 20) aangetroffen. Daarmee is dan tegelijk een nieuwe kegelvormige bronzen hanger toegevoegd aan de door G.J. Verwers opgesomde exemplaren. Ook in het grafveld 'de Roosen' te Neerpelt, België (Roosens en Beex 1961) en in dat te Kalbeck (Stampfuß 1943) komen, hoewel niet met elkaar geassocieerd, kegelvormige bronzen hangers en Eierbecher voor. Of de kegelvormige bronzen hangers uit Luyksgestel (De Loë 1931, fig. 22) en uit Lommel, België (Beex 1960) van dezelfde terreinen afkomstig zijn als de eveneens in die plaatsen gevonden Eierbecher (Luyksgestel, nr. 40; Lommel, De Laet en Mariën 1950, p. 350, fig. 40) is niet geheel zeker.

Uit het grafveld te Haps zijn 2 Eierbecher (nr. 37, 38) en een *scharflappige Wendelring* bekend (Verwers 1972). Ook te Ede (Hondslog) zijn 2 Eierbecher (nr. 22, 23) en een *Wendelring* (Rijksmuseum van Oudheden, e. 1936/1.94) gevonden. Echte associaties van Eierbecher met *Wendelringen* zijn niet bekend. G.J. Verwers (1972, p. 55) dateert deze *scharflappige Wendelringen* voor onze streken in HaD.

Armbanden met pootvormig uiteinde komen in het Duitse Nederrijngebied minstens tweemaal met Eierbecher geassocieerd voor; te Kalbeck (Stampfuß 1943, Taf. 21: 5-8) en te Rheinberg (Stampfuß 1939, Taf. 19: 3-5). Ze worden gedateerd in HaC (Stampfuß 1959, p. 19).

Samenvattend kan ongeveer een derde van de 100 Eierbecher op grond van deze associaties gedateerd worden, en wel in de Vroege of Midden-IJzertijd (HaC/D en het begin van de Latène-tijd). Het zwaartepunt ligt rond de overgang van de Vroege naar de Midden-IJzertijd. Daarbij wordt het begin van de Zuidnederlandse Midden-IJzertijd ergens tussen 550 en 450 v. Chr.

geplaatst (Verwers 1972, p. 135). Associaties die deze datering tegenspreken kennen we, op één twijfelgeval na, in ons land niet. Ook omgekeerd komen in de vondstcomplexen uit deze periode bijna steeds Eierbecher voor. Dat zij in de urnenvelden te Meerlo, Nijnsel, Someren, Strijbeek en Toterfout verstek laten gaan, kan heel goed een gevolg zijn van het geringe aantal vondsten dat uit deze urnenvelden bekend is.

Discussie

Om ook in een groter verband iets over de Eierbecher uit Nederland te kunnen zeggen, moeten op z'n minst naast het Belgische en Duitse Nederrijngebied ook de Middenrijnstreek en het Noordduitse Nedersaksen in het onderzoek worden betrokken. Daar een systematische inventarisatie van Eierbecher en hun associaties uit deze streken ontbreekt, moeten wij ons er van bewust zijn dat het verkregen beeld onvolledig is.

Door C. Rademacher (1912) werden indertijd voor het Duitse Nederrijngebied 3 elkaar chronologisch opvolgende typen Eierbecher onderscheiden: eerst een oudste nog in HaB optredend type (type 1) op een hoge cilindrische voet, vervolgens wordt deze voet nog gedurende HaB steeds lager (type 2), om dan in HaC in breedte toe te nemen, zodat het standvlak veel groter wordt en de voet bijna zelf op een omgekeerd schaalte lijkt (type 3). W. Kersten (1948, p. 32) is van mening dat deze poging 'einen Entwicklungsgang, also eine typologische Reihe aufzustellen, ist fehlgegangen'. Volgens H.-E. Joachim (1968, p. 24), sprekend over Eierbecher in de Laufelder Gruppe (Middenrijngebied), 'scheint eine Unterteilung der Form in Typen oder Varianten nicht ratsam, da sich die einzelnen Kriterien zu sehr überschneiden', maar hij vervolgt dan 'erkennbar ist freilich die Tendenz, Fußschälchen in

zeitlich noch HaB nahestehenden Zusammenhängen gestreckter, in jüngeren flacher zu gestalten'. Een soortgelijke tendens kan bij de Nederlandse Eierbecher niet worden vastgesteld. Opvallend is wel dat de enige Nederlandse Eierbecher met een hoge cilindrische voet tegelijk ook de meest zuidelijke is (nr. 60). Dit zou, wanneer Eierbecher inderdaad 'als Produkt des Einflusses, der im Laufe der mittleren Hallstattzeit längs des Rheines nach Norden gelangt' (Kersten 1948, p. 32) te beschouwen zijn, er op kunnen wijzen dat de Eierbecher op een hoge cilindrische voet mogelijk toch een vroeg type vertegenwoordigen, dat niet meer in zwang was toen de Eierbecher tot in het huidige Nederlandse gebied doordrongen. Het feit dat er in ons land gedurende HaB nog geen Eierbecher voorkomen, is hiermee in overeenstemming.

In Nedersaksen onderscheidde K. Tackenberg (1934, p. 101 en Taf. 27) eveneens 3 typen, te weten: *Kelchbecher*, *pokalartige Beigefäße* en *Beigefäße in Eierbecherform*. De laatste 2 typen komen in de Rijnstreek en in ons land niet voor. De *Kelchbecher* daarentegen, het in Noord-Duitsland meest voorkomende type, verschillen niet van de Eierbecher die bij ons gebruikelijk zijn. Eierbecher zoals die uit Nienburg (Schwantes 1911, p. 6, Abb. 3 en 5) of uit Dudenhausen (Tackenberg 1934, Taf. 27: 19) onderscheiden zich niet van wat wij uit Nederland kennen. Mede op grond van het feit dat in het Westen van Nedersaksen de verspreiding van deze Eierbecher het grootst is, is volgens K. Tackenberg (1934) de oorsprong van de Eierbecher in Nedersaksen op invloeden vanuit het Nederrijngebied terug te voeren, een mening die H. Krüger (1961, p. 82) zonder meer overneemt. Deze opvatting werd echter door W. Kersten (1948, p. 32, noot 10) bestreden. Sprekend over de Eierbecher in het Neder-

rijngebied zegt hij: 'eine Verbindung zum hannoverschen Vorkommen über Westfalen gibt es nicht. Den hannoverschen Formen gleichen auch nur ganz vereinzelt am Niederrhein. Sie sind deshalb am ehesten mit den niederhessischen in Zusammenhang zu bringen und dürfen im Mainmündungsgebiet ihre Vorformen haben'. Reeds eerder is echter gebleken dat W. Kersten de vormen van de Eierbecher niet zo nauwkeurig heeft bestudeerd; immers zijn omschrijving van Eierbecher als 'Schälchen auf hohen massiven Standfüßen' dekte de lading niet (zie boven). Naar mijn idee heeft K. Tackenberg inderdaad gelijk als hij stelt dat zijn *Kelchbecher* van dezelfde vorm zijn als de Eierbecher uit het Nederrijngebied. Ook de verspreiding van de Eierbecher binnen Nederland (fig. 9) wijst er op dat het heel goed mogelijk is dat zij zonder onderbreking van het Nederrijngebied tot in Noord-Nederland en Noord-Duitsland voorkomen.

Daarmee zijn we dan inderdaad beland bij het feit dat althans t.a.v. de Eierbecher er nauwelijks enig verschil lijkt te bestaan tussen Noord- en Zuid-Nederland. En dat is niet alleen gebaseerd op de vorm en de verspreiding; in beide gebieden komen associaties met *Schrägrand*-urnen, met Harpstedt-urnen en met wijde schaalvormige urnen voor. Ook met *Dellen* versierd aardewerk is zowel in Noord- als in Zuid-Nederland met Eierbecher geassocieerd. Bovendien worden de Eierbecher uit beide gebieden in dezelfde periode gedateerd. Associaties met rechthoekige greppels beperken zich tot Noord-Nederland maar ook in Zuid-Nederland komen in de Vroege en Midden-IJzertijd rechthoekige greppels, zij het dan niet met Eierbecher geassocieerd, voor (Verwers 1972, p. 37). Wat betreft de versiering met *Dellen* wijst G.J. Verwers (1972, p. 138) op de

mogelijkheid dat deze vorm van versiering vanuit Noord-Duitsland in Noord-Nederland is terecht gekomen en niet noodzakelijkerwijs op contacten tussen Noord-Nederland en het Nederrijngebied hoeft te wijzen. Opmerkelijk is echter dat de *Dellen* zowel in Noord- als in Zuid-Nederland speciaal op *Schräggrand*-urnen voorkomen, dit in tegenstelling tot Noord-Duitsland (zie o.a. Tackenberg 1934, p. 81 e.v.). Volgens H.T. Waterbolk (1962, p. 30) wijzen de Noordnederlandse *Schräggrand*-urnen met *Dellen* dan ook op de mogelijkheid van een invloed uit het Nederrijngebied. Voor de Harpstedt-urnen uit Zuid-Nederland is het denkbaar dat zij zich uit de lokale ruwwandige keramiek van de Late Bronstijd hebben ontwikkeld, parallel aan de ontwikkeling van *Schräggrand*-urnen uit de lokale kegel-, trechter- en cylinderhals-urnen (Verwers 1972, p. 132). De Nederrijnse Harpstedt-urnen hoeven dan ook niet per se met het echte Harpstedter aardewerk in verband gebracht te worden. Het argument echter dat, op versiering met *Dellen* na, 'andere Hinweise auf Kontakte mit dem norddeutschen Gebiet in dieser Periode fast völlig fehlen' (Verwers 1972, p. 133), gaat niet meer op nu ook Eierbecher dergelijke contacten niet uitsluiten. Dat in Zuid-Nederland ook oneigenlijke Harpstedt-urnen – zonder kartelrand – voorkomen, die in Noord-Duitsland ontbreken (Verwers 1972, hfdst. VI, A 5), hoeft geen argument te zijn tegen een eventuele relatie met Noord-Duitsland voor de Harpstedt-urnen zelf.

Niet alleen de grenzen van het Nederrijn-

gebied met het Noorden, maar ook die met het Zuiden lijken, althans voor zover het de Eierbecher betreft, wat te vervagen. De Eierbecher uit het Middenrijngebied onderscheiden zich volgens G.J. Verwers (1972, hfdst. VI, A 3) 'von denjenigen aus unseren Breiten, weil diese in der Regel profiliert sind und ein viel gepflegteres Äußeres haben'. Daarbij ging hij er van uit 'daß am Niederrhein zahlreiche Keramikformen rohe Kopien von u.a. Laufelder Gefäßen sind'. We zagen echter reeds (zie boven) dat ook in onze streken regelmatig identiek geprofileerde en ook fraai afgewerkte exemplaren voorkomen. De met een kegelhalsurn geassocieerde Eierbecher uit Köln-Dellbrück bijvoorbeeld (Von Uslar 1950, Abb. 18: 12), die 'durch seine schöne Profilierung vom niederrheinischen Eierbecher abweicht und eher ein Importexemplar aus dem Laufelder Gebiet zu sein scheint' (Verwers 1972, hfdst. VI, A 3) onderscheidt zich in geen enkel opzicht van de Eierbecher uit het Nederlandse Nederrijngebied waar zelfs volstrekt eendere exemplaren voorkomen (nr. 61, 69). Kennelijk verschillen vele Nederlandse Eierbecher niet van die uit het Middenrijngebied. Het feit dat 'am Niederrhein zahlreiche Keramikformen rohe Kopien von u.a. Laufelder Gefäße sind' (Verwers 1972, p. 128) kan aan de hand van Eierbecher niet geïllustreerd worden.

Als gevolg van deze inventarisatie van de Eierbecher uit Nederland worden verschillende IJzertijdproblemen dus toch weer iets anders belicht.

ZUSAMMENFASSUNG

Eins der Probleme, vor die die niederländische Eisenzeit uns stellt, bildet die Seltenheit der gut datierbaren Funde. Die Frage,

inwieweit Eierbecher uns in dieser Hinsicht behilflich sein könnten, führte zu dieser Bestandsaufnahme der Eierbecher in den Nie-

derlanden. Dabei kamen 70 bisher unveröffentlichte Exemplare ans Licht. Insgesamt sind jetzt etwa 100 Eierbecher aus den Niederlanden bekannt.

Zuerst wurde versucht, eine nähere, diesem niederländischen Material angemessene, Umschreibung des Ausdrucks 'Eierbecher' zu geben. Tatsächlich bilden die Eierbecher nur eine schwer abgrenzbare Formvariante innerhalb der großen Gruppe kleiner Beigefäße. Es sind Keramikformen, die aus einem Schälchen und einem kleinen Fuß zusammengesetzt sind (4-8 cm hoch und 5½-11 cm breit). Die Breite ist an der Stelle, wo das Schälchen in den Fuß übergeht, am geringsten und soll von dieser Stelle ab sowohl auf den Oberrand als auch auf die Grundfläche zu allmählig zunehmen. Der Fuß kann sowohl hohl als auch massiv sein.

Über die Fundumstände wurde möglichst viel Information gesammelt²⁰. Aus den so erhaltenen Daten geht hervor, daß innerhalb des niederländischen Materials Beziehungen zwischen Form, Qualität, Vergesellschaftung, Datierung oder Verbreitung kaum existieren. Nur die Assoziationen mit unterbrochenen Kreisgräben, mit Marne-Keramik und mit einer Ruinen-Wommels I-Urne beschränken sich auf die südlichen oder die nördlichen Niederlande. Hinsichtlich der möglichen Funktion der Eierbecher läßt sich bemerken, daß sie nicht nur als Beigabe in Gräberfeldern, sondern manchmal auch als Gebrauchskeramik in Siedlungen begegnen. Hinweise, daß es sich um eine Lampe handle (Nandris 1973), ergaben sich nicht.

Was die Datierung betrifft, so konnte anhand von Assoziationen festgestellt werden, daß die niederländischen Eierbecher in HaC/D und in den Anfang der Latènezeit gehören (für die südlichen Niederlande die Frühe Eisenzeit und der Anfang der Mitt-

leren Eisenzeit, Verwers 1972, Kap. VI). Die Datierung von G.J. Verwers (1972, Kap. VI, A 3), die sich auf viel weniger Eierbecher stützt, ist dadurch bestätigt worden. Außer einer einmaligen Assoziation mit segmentierten Glasperlen (Fig. 8: Nr. 79) gründet sich diese Datierung vor allem auf Assoziationen mit Schrägrandurnen, Harpstedt-Urnen, breiten schalenförmigen, aus Schrägrandurnen entstandenen Formen, Marne-Keramik, Keramik mit Dellenverzierung und auf Assoziationen mit unterbrochenen Kreisgräben und viereckigen Gräben.

Wenn man auch das Mittelrheingebiet, das belgische und deutsche Niederrheingebiet und Niedersachsen betrachtet, zeigt es sich, insofern es die Eierbecher betrifft, daß die Grenzen zwischen dem Niederrheingebiet einerseits und den nördlichen Niederlanden und Niedersachsen andererseits verschwimmen. Dieser Befund stimmt mit den Ansichten von K. Tackenberg (1934) und H. Krüger (1961, S. 82) überein, aber bildet einen Gegensatz zu W. Kerstens Auffassung (1948, S. 32, Anm. 10). Namentlich besteht hinsichtlich der Eierbecher und der wichtigsten damit vergesellschafteten Funde (Schrägrandurnen, mit oder ohne Dellenverzierung und Harpstedt-Urnen) kein Unterschied zwischen den nördlichen und den südlichen Niederlanden. Einflüsse vom Mittelrheingebiet aus über das Niederrheingebiet bis in die nördlichen Niederlande und Norddeutschland sind nicht auszuschließen. Unterschiede in Profilierung oder Ausführung zwischen den Eierbechern aus dem Mittelrheingebiet und den niederländischen Eierbechern (Verwers 1972, S. 128) gibt es nicht. Allerdings kommt eine möglicherweise frühe Form des Eierbeckers, mit hohem, zylindrischem Fuß (Rademacher 1912; Joachim 1968, S. 24), bis auf das südlichste niederländische Exemplar (Nr.

60), im niederländischen Gebiet nicht mehr vor. Auch in HaB datierte Eierbecher, die sich noch im deutschen Niederrheingebiet finden, sind in den Niederlanden unbekannt.

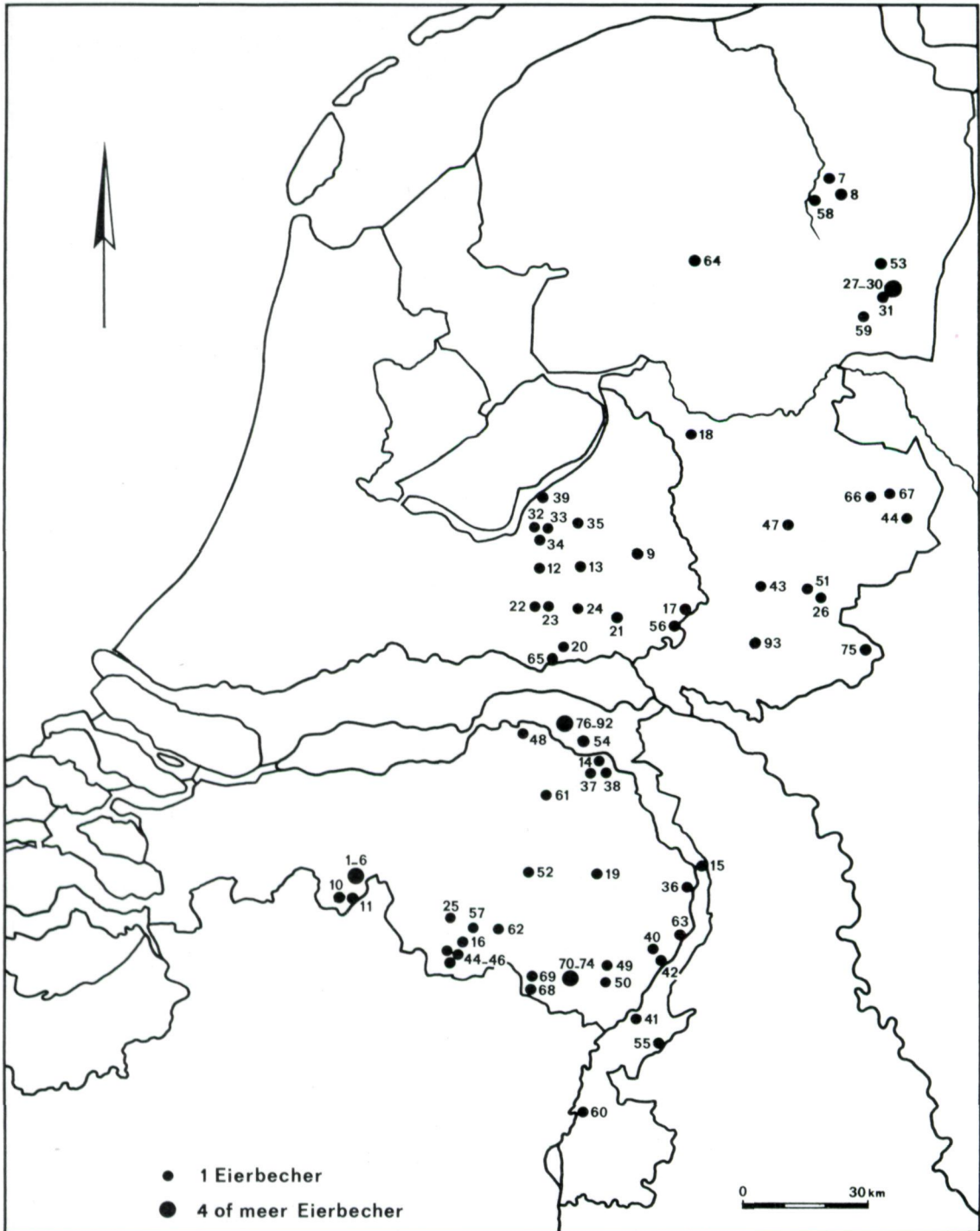

Fig. 9. Verspreidingskaart van Eierbecher in Nederland. De nummers komen overeen met de catalogus.

*Catalogus van Eierbecher in Nederland*¹⁴

1. Alphen en Riel, Molenheide; Cuypers 1843, fig. 4.
2. Alphen en Riel, Molenheide; Cuypers 1843, fig. 9.
3. Alphen en Riel, Molenheide; Cuypers 1843, fig. 16.
4. Alphen en Riel, Molenheide; Cuypers 1843, fig. 20.
5. Alphen en Riel, Molenheide; Cuypers 1843, fig. 34.
6. Alphen en Riel; Leiden, k 1926/12.4 (fig. 4).
7. Anloo, Gasteren; Van Giffen 1945; Assen, 1939/VII.13a.
8. Anloo, Eext; Assen, 1928/I.1a (fig. 3).
9. Apeldoorn, Ugchelen; Leiden, e 1924/12.63.
10. Baarle-Nassau, Molenheide; Holwerda en Smit 1917, Pl. 3 nr. 133; Eindhoven ('s-Hertogenbosch, 133) (fig. 4).
11. Baarle-Nassau, Molenheide; Holwerda en Smit 1917, Pl. 3 nr. 135a; 's-Hertogenbosch, 135a.
12. Barneveld, Boeschoten; Leiden, e 1940/1.90 (fig. 6).
13. Barneveld, Garderen; A. van Sprang, Voorthuizen, Gar. 3.
14. Beers, Linden, de Kraayenberg; J. Koeling, Cuijk a/d Maas.
15. Bergen (L), Well, de Hamert; Holwerda 1914; Leiden, l 1914/2.92 (fig. 8).
16. Bergeyk; Leiden, k 1907/8.13.
17. Brummen; Pleyte 1877-1902.
18. Dalſen, Lenthe; Van Beek 1974; R. van Beek, Hattum.
19. Deurne; Leiden, N.D. 6, 1863/6.
20. Ede, Bennekom, Oostereng; Bursch 1933; Leiden, e 1930/9.28 (fig. 3).
21. Ede, Deelen; Pleyte 1877-1902¹⁵; Leiden, De 11, 1879/12.
22. Ede, Hondslag; Agenda van H.J. Bellen 31-8-1928¹⁶; Leiden, e 1936/1.167 (fig. 7).
23. Ede, Hondslag; Agenda van H.J. Bellen 14-11-1929¹⁶; Leiden, e 1936/1.189 (fig. 3).
24. Ede, Roekelse Bos; Pleyte 1877-1902; Leiden, E.I. 4, 1855/7 (fig. 4).
25. Eersel, Steensel, de Heibloem?; Leiden, k 1907/8.30 (fig. 1).
26. Eibergen, Oude Haaksbergerweg; Sted. Mus. Zutphen (Leiden, e 1939/2.11).
27. Emmen; Leiden, c 1925/9.2.
28. Emmen; Bursch 1937; Leiden, c 1937/6.30 (fig. 3).
29. Emmen, 'urnenveld ten Oosten van de Emmer Dennen'; Leiden, c 1938/4.5 (fig. 1).
30. Emmen; Assen, 1915/III.1.
31. Emmen, Noordbarge; publicatie in voorbereiding; Assen (fig. 7).
32. Ermelo, Groevenbeekse Heide; Leiden, e 1940/1.100.
33. Ermelo, Groevenbeekse Heide; Leiden, e 1940/1.102.
34. Ermelo¹⁷; beschrijving collectie J. Bezaan¹⁶, foto 31.
35. Ermelo, Leuvenum; Leiden, e 1928/9.28.
36. Grubbenvorst, Lottum; Leiden, l 1913/11.1 (fig. 1).
37. Haps, Kamps Veld; Verwers 1972, 154.3; 's-Hertogenbosch (fig. 7).
38. Haps, Kamps Veld; Verwers 1972, 336; 's-Hertogenbosch.
39. Harderwijk; Leiden.
40. Helden, Koningslust?; Leiden, l 1937/12.10 (fig. 7).
41. Herten, Mussenberg; Th. Bouts, Herten.
42. Kessel; J. Leyssen, Roermond.
43. Lochem; Janssen 1840, c 170; Leiden.
44. Luyksgestel; Mus. Taxandria, Turnhout, België.
45. Luyksgestel; Leiden, B. II. 580d (fig. 1).
46. Luyksgestel¹⁸, Boscheind; Stroobant 1903.
47. Markelo, Elsen, Vriezenberg; depot R.O.B.
48. Megen Haren en Macharen, Haren, Spaanse Steeg; Leiden, k 1969/7.37.
49. Nederweert, Leveroy; Ubaghs 1890, P. II fig. 7; Leiden, W.U. 25, 1889/10.
50. Nederweert, Leveroy; Leiden, l 1938/6.66.
51. Neede; in bezit van de gemeente Neede.
52. Nuenen Gerwen en Nederwetten; Hermans 1865, Holwerda en Smit 1917; 's-Hertogenbosch, 100.
53. Odoorn; Assen, 1925/XI.2 (fig. 4).
54. Overasselt, Zandberg; publicatie in voorbereiding; W.N. Tuyn, Nijmegen (fig. 5).
55. Posterholt, Annendaal; Bonnefanten Mus. Maastricht, 562. II (fig. 7).
56. Rheden, Dieren; Pleyte 1877-1902; Leiden, Di 2, 1887/6.
57. Riethoven, de Heersmortel; Eicha Mus., J.H.C. Biemans, Bergeyk.
58. Rolde, Ballooërveld; Van Giffen 1935; Assen.
59. Sleen, Holsloot; Van Giffen 1941; Assen, 1939/IV. 3a.
60. Stein, Sanderboutlaan; Schuyf en Verwers 1976; gemeentehuis Stein (fig. 4).
61. Uden; Remouchamps 1924; Leiden, k 1923/11.22 (fig. 4).
62. Valkenswaard?; Brunsting en Verwers 1975; Leiden (fig. 4).
63. Venlo, Blerick, de Römer; Leiden, B.O. 23, 1880/7 (fig. 4).
64. Vledder; Van Giffen 1938; Assen.
65. Wageningen; Leiden, e 1919/9.2.
66. Weerselo, Saasveld; Enschede, 1973-103.
67. Weerselo, Gammelke; Pleyte 1877-1902¹⁹; Pr. Ov. Mus. Zwolle, 62.

68. Weert, Boshover Heide; Leiden, W.S.T. 53, 1890/3.
 69. Weert, Boshover Heide; Leiden, W.S.T. 55, 1890/3 (fig. 1).
 70. Weert; Eindhoven (Leiden, W.S.T. 50).
 71. Weert; Leiden, W.S.T. 120, 1890/6 (fig. 1).
 72. Weert; Leiden, W.S.T. 122, 1890/6 (fig. 4).
 73. Weert; Leiden, 1 1891/12.112.
 74. Weert; Perizonius en Verwers 1975; Leiden, 1 1892/8.30.
 75. Winterswijk, Ratum; Leiden, e 1942/11.4.
 76. Wijchen; Leiden, e 1929/4.14.
 77. Wijchen; Modderman 1951; Wijchen (Leiden, e 1934/11.25).
 78. Wijchen, Heumense weg; Modderman 1953.
 79. Wijchen, de Valdries; Modderman 1960/61; Wijchen, E 21 b (fig. 8).
 80. Wijchen, Heumense weg Zuid; Leiden, e 1934/11.142 (fig. 8).
 81. Wijchen?; Wijchen (fig. 6).
 82. Wijchen, Heumense weg Zuid; Wijchen G.6.
 83. Wijchen, Heumense weg Zuid; Wijchen (Leiden, e 1934/11.197) (fig. 5).
 84. Wijchen, Kruisberg; Wijchen, K.4.
 85. Wijchen?; Wijchen, 0.120.
 86. Wijchen, Leemweg; Wijchen, L.2.
 87. Wijchen; Leiden, e 1934/11.170 (fig. 8).
 88. Wijchen, de Pas; Wijchen.
 89. Wijchen, Alverna?; Wijchen, 0.8.
 90. Wijchen, Wezelsche Berg; Wijchen, W.12.
 91. Wijchen, Scheiwal; Wijchen, S.3.
 92. Wijchen, Alverna; Wijchen, F.27.
 93. Zelhem, Wolversveen; Verlinde 1974; W.T.J. Buddendorf, Zelhem (fig. 8).
 Van de nummers 94 t/m 99 is de vindplaats onbekend:
 94. ?; Arnhem, G.M. 2777.
 95. ?; Arnhem, G.A.S. 440 (voorheen in Streekmus. Veluwe Zoom, Velp).
 96. ?; Folkl. Mus. Asselt.
 97. ?; Enschede.
 98. ?; Goltzius Mus., Venlo, 17/158/1414.
 99. Z.W. Veluwe?, 'Buurtbosch bij de Veenen' Agenda van H.J. Bellen 26-2-1930¹⁶.
 100. Loppersum, Wierde Enselsens; Groninger Museum voor Stad en Lande, 1898/VI.2.
 Nagekomen (ontbreekt in fig. 9).

NOTEN

¹ Wij danken de verschillende museumconservatoren voor hun bereidwillige medewerking tijdens het inventariseren en bewerken van de Eierbecher in hun musea.

² Ook de verschillende provinciaal archeologen, enkele medewerkers van het I.P.P. en het B.A.I., alsmede een aantal amateur archeologen hebben ons alle medewerking geboden. Van de reacties op onze oproep zijn die van de heer T.H. Hendriks te Roermond een extra vermelding waard.

³ De tekeningen voor deze publicatie zijn vervaardigd door J.P. Boogerd (I.P.L.). Wij danken W.N. Tuyn (fig. 5: nr. 54), A.D. Verlinde (fig. 8: nr. 93) en P.B. Kooi (fig. 7: nr. 93) voor het beschikbaarstellen van materiaal dat ook door henzelf zal worden gepubliceerd. De vertaling van de samenvatting is van de hand van D.W. Kapteyn den Boumeester.

⁴ Het zijn de Eierbecher nr. 16, 19, 26, 45, 62, 63.

⁵ Eierbecher nr. 4 had een brede bovenrand die met zeven groepen van vier dwarsstreepjes versierd was.

⁶ Eierbecher nr. 78 heeft een gekartelde bovenrand.

⁷ Lommel (De Laet en Mariën 1950, fig. 40). Ehingen (Marschall, Narr en Von Uslar 1954, Abb. 28). Köln-Dellbrück (Von Uslar 1950, Abb. 18: 1).

⁸ De term Harpstedt-urn wordt hier en in het vervolg slechts voornaamduidend gehanteerd (emmervormige urnen met een gladde hals en voor het overige besmeten en met een gekartelde rand).

⁹ Achel-Pastoorbos (Beex en Roosens 1967, nr. 38b).

Het betreft een andere bijzetting binnen dezelfde greppel. Overpelt-Kruiskiezel (Meex 1972, fig. 4: 4 en 5). Ermke, Amt Cloppenburg, Nedersaksen (Tackenberg 1934, p. 102).

¹⁰ Achel-Pastoorbos (Beex en Roosens 1967, nr. 52b). Het betreft een andere bijzetting binnen dezelfde greppel. Grote-Brogel, de Kievelden (Roosens, Beex en Bonenfant 1963, afb. 9: 3 en 4). Diersfordt, 3 × (Stampfuß 1928, Taf. XV: 1 en 2; Taf. XII: 10, 11 en 12; Taf. XII: 13, 14 en 15). Ehingen (Marschall, Narr en Von Uslar 1954, Abb. 28). Kalbeck, 4 × (Stampfuß 1943, Taf. 21: 5-8; Taf. 22: 6, 7 en 8; Taf. 28: 2, 3 en 4; Taf. 28: 8 en 9). Köln-Dellbrück, 2 × (Von Uslar 1950, Abb. 18: 1 en 6). Merken (Von Uslar 1950, Abb. 3: 21). Rheinberg, 2 × (Stampfuß 1939, Taf. 12: 6, 7 en 8; Taf. 9: 3 en 4). Wedau (Marschall, Narr en Von Uslar 1954, Abb. 26: 11 en 12).

¹¹ Het betreft twee geoorde bijpotjes en een enigszins bikonische urn die op de buik, in de hals en op de rand met vingerindrukken is versierd. De onderste helft van deze urn is met behulp van vingervegen ruw gemaakt. M. Desittere (1967) rekent dit soort ruw-wandige keramiek tot HaB.

¹² Diersfordt (Stampfuß 1928, Taf. XII: 13, 14 en 15). Kalbeck (Stampfuß 1943, Taf. 28: 2, 3 en 4). Wedau (Marschall, Narr en Von Uslar 1954, Abb. 26: 11 en 12).

¹³ Opgraving I.P.L. 1972.

- ¹⁴ Voor zover aanwezig worden achtereenvolgens met identieke interpunctie vermeld: de gemeentenaam van de vindplaats, nadere vindplaatsaanduidingen; literatuur; huidige verblijfplaats en inventarisnummer (bruiklenen) (figuurnummer in dit artikel). Een aantal musea is door middel van de gemeentenaam aangeduid: Arnhem – Gemeente Museum Arnhem. Assen – Provinciaal Museum van Drenthe. Eindhoven – Museum Kempenland. Enschede – Oudheidkamer Twente. 's-Hertogenbosch – Noordbrabants Museum. Leiden – Rijksmuseum van Oudheden. Wijchen – Oudheidkundig Museum Frans Bloemen.
- ¹⁵ Volgens de inventarisboeken van het R.M.v.O. te Leiden is deze Eierbecher niet geassocieerd met de urn Pleyte 1877-1902, Pl. XVII: 9 maar met de urn Pl. XVII: 1.
- ¹⁶ Bevindt zich in de bibliotheek van de R.O.B. te Amersfoort.
- ¹⁷ Deze Eierbecher is mogelijk dezelfde als nr. 32.
- ¹⁸ Deze Eierbecher is mogelijk dezelfde als nr. 44 of 45.
- ¹⁹ Hier echter niet als Eierbecher herkenbaar afgebeeld (Pleyte 1877-1902, Overijssel, Pl. VII: 9).
- ²⁰ Ausführlliche Dokumentation ist im 'Instituut voor Prehistorie' in Leiden vorhanden.

LITERATUUR

- Beek, R. van (1974), Van bodem tot rand; IJzertijd vondsten uit Dalftsen en Ommen, *Westerheem* XXIII, p. 19-41.
- Beex, G. (1960), *De Urnenveldencultuur in de Kempen*, Tongeren.
- Beex, G. en H. Roosens (1967), Een urnenveld te Achel-Pastoorbos, *Archaeologia Belgica* 96.
- Brunsting, H. en G.J. Verwers (1975), Het urnenveld bij Valkenswaard, prov. Noord-Brabant, *Anal. Praeh. Leid.* VIII, p. 53-77.
- Bursch, F.C. (1933), Het urnenveld op het landgoed Oostereng onder Bennekom, *Oudheidk. Meded. R.M.v.O.*, N.R. XIV, p. 26-39.
- Bursch, F.C. (1937), Grafvormen van het Noorden, *Oudheidk. Meded. R.M.v.O.*, N.R. XVIII, p. 41-66.
- Bursch, F.C. (1942), Onze urnenvelden, *Oudheidk. Meded. R.M.v.O.*, N.R. XXIII, p. 48-77.
- Cuypers, P. (1843), Bericht omtrent oude grafheuvels, onder Alphen in Noord Brabant, geopend en onderzocht: door Prosper Cuypers, *Nijhoffs Bijdragen voor de Vad. Geschied- en Oudheidk.* IV, p. 181-194.
- Desittere, M. (1967), Die Grobkeramik der Urnenfelderkultur in Belgien und den Niederlanden und der sogenannte Harpstedter Stil, *Helinium* VII, p. 260-271.
- Freumault, Y. (1969), *Nederzettingssporen uit de IJzertijd in het Antwerpse*, Brussel (Oudheidk. repertoria B, IV).
- Giffen, A.E. van (1935), Het Ballooër Veld, Ndl. van Balloo, Gem. Rolde, *Nieuwe Drentsche Volksalmanak* 53, p. 67-116.
- Giffen, A.E. van (1938), Das Kreisgraben-Urnenfeld bei Vledder, Provinz Drente, Niederlande, *Mannus* XXX, p. 331-358.
- Giffen, A.E. van (1941), Kringgropurnenveld bij Holsloot, Gem. Sleen, *Nieuwe Drentsche Volksalmanak* 59, p. 119-121.
- Giffen, A.E. van (1945), Het kringgropurnenveld en de grafheuvels O.Z.O. van Gasteren, Gem. Anloo, *Nieuwe Drentsche Volksalmanak* 63, p. 69-134.
- Hermans, C.R. (1865), *Noordbrabants Oudheden*, 's-Hertogenbosch.
- Holwerda, J.H. (1908), *Catalogus van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, afdeling praehistorie en Nederlandse oudheden*, Leiden.
- Holwerda, J.H. (1914), *Das Gräberfeld von 'de Hamert' bei Venlo*, Leiden.
- Holwerda, J.H. en J.P.W.A. Smit (1917), *Catalogus der Archeologische verzameling van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord Brabant*, 's-Hertogenbosch.
- Hulst, R.S. (1964), Een grafveld uit de voor-Romeinse IJzertijd te Nijnsel, gem. St. Oedenrode, prov. Noord-Brabant, *Berichten R.O.B.* 14, p. 74-83.
- Janssen, L.J.F. (1840), *De Germaansche en Noordsche Monumenten van het Museum te Leyden*, Leyden.
- Joachim, H.-E. (1968), *Die Hunsrück-Eifel-Kultur am Mittelrhein*, Köln-Graz (Beih. d. Bonn. Jahrb. 29).
- Kersten, W. (1948), Die niederrheinische Grabhügelkultur, *Bonner Jahrbücher* 148, p. 5-81.
- Krüger, H. (1961), *Die Jastorfkultur in den Kreisen Lüchow-Dannenberg, Lüneburg, Uelzen und Soltau*, Neumünster.
- Laet, S.J. de en M.E. Mariën (1950), La nécropole de Lommel-Kattenbosch, *Archaeologia Belgica* 2.
- Laet, S.J. de, J.A.E. Nenquin en P. Spitaels (1958), *Contributions à l'étude de la Civilisation des Champs d'Urnes en Flandre*, Brugge (Dissertationes Archaeologicae Gandenses IV).
- Loë, A. Baron de (1931), *Belgique Ancienne, II, Les Ages du Métal*, Bruxelles.
- Mariën, M.E. (1952), *Oud België*, Antwerpen.
- Marschall, A., K.J. Narr en R. Von Uslar (1954), *Die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung des Bergischen Landes*, Neustadt a.d. Aisch (Beih. 3 d. Bonn. Jahrb.).
- Meex, F. (1972), *De urnenveldencultuur in het gebied*

- tussen beneden-Maas en Schelde in de IJzertijd, Licentiaats verhandeling. Leuven.
- Modderman, P.J.R. (1951), Het oudheidkundig onderzoek van de oude woongronden in het Land van Maas en Waal, *Oudheidk. Meded. R.M.v.O.*, N.R. XXXII, p. 25-61.
- Modderman, P.J.R. (1953), Opgravingen in de gemeente Wijchen, Gelderland, *Berichten R.O.B.* 4/1. p. 5-8.
- Modderman, P.J.R. (1960/61), Harpstedter urnen van de Valendries onder Wijchen, Gelderland, *Berichten R.O.B.* 10-11, p. 551-553.
- Nandris, J.G. (1973), Some light on prehistoric Europe, *Archaeological Theory and Practice* (ed. D. Strong), London, p. 151-161.
- Peddemors, A. (1975), Latèneglasarmringe in den Nederlanden, *Anal. Praeh. Leid.* VIII, p. 93-145.
- Perizonius, W.R.K. en G.J. Verwers (1975), Eierbechers gevraagd!, *Westerheem* XXIV, p. 31-32.
- Pleyte, W. (1877-1902), *Nederlandsche Oudheden van de vroegste tijden tot op Karel den Groote*, Leiden.
- Rademacher, C. (1912), Chronologie der nieder-rheinischen Hallstattzeit in dem Gebiete zwischen Sieg- und Wupper-Mündung, *Mannus* IV, p. 187-218.
- Remouchamps, A.E. (1924), Opgraving van een urnenveld te Uden (N.Br.), *Oudheidk. Meded. R.M.v.O.*, N.R. V², p. 69-76.
- Roosens, H. en G. Beex (1961), De opgravingen in het urnenveld 'de Roosens' te Neerpelt in 1960, *Archaeologia Belgica* 58.
- Roosens, H., G. Beex en P. Bonenfant (1963), Een urnenveld te Grote-Brogel, *Archaeologia Belgica* 67.
- Schumacher, A. (1972), Die Hallstattzeit im südlichen Hessen I. Teil, *Bonner Hefte zur Vorgeschichte* 5.
- Schuyf, J. en G.J. Verwers (1976), Urnenvelden te Stein, prov. Limburg, *Anal. Praeh. Leid.* IX, p. 75-84.
- Schwantes, G. (1911), *Die ältesten Urnenfriedhöfe bei Uelzen und Lüneburg*, Hannover (Die Urnenfriedhöfe in Niedersachsen, Band 1: Heft 1, 2).
- Stampfuß, R. (1928), *Das Germanische Hügelgräberfeld Diersfordt*, Augsburg, (Führer zur Urgeschichte 2).
- Stampfuß, R. (1939), *Das Hügelgräberfeld von Rheinberg, Kr. Mörs*, Leipzig (Quellenschriften zur westdeutschen Vor- und Frühgeschichte 2).
- Stampfuß, R. (1943), *Das Hügelgräberfeld Kalbeck, Kr. Kleve*, Leipzig (Quellenschriften zur westdeutschen Vor- und Frühgeschichte 5).
- Stampfuß, R. (1959), *Siedlungsfunde der jüngeren Bronze- und älteren Eisenzeit im westlichen Ruhrgebiet*, Bonn (Quellenschriften zur westdeutschen Vor- und Frühgeschichte 7).
- Stead, I.M. (1961), A distinctive form of la Tène barrow in Eastern Yorkshire and on the continent, *Ant. Journal* XLI, p. 44-62.
- Stroobant, L. (1903), Note sur la nécropole Antéromaine de Luiks-Gestel, *Bull. de l'Académie Royale d'archéol. de Belgique*, p. 138-146.
- Tackenberg, K. (1934), *Die Kultur der frühen Eisenzeit in Mittel- und Westhannover*, Hildesheim-Leipzig.
- Ubaghs, C. (1890), *De voorromeinsche begraafplaatsen tusschen Weert, Budel, Nederweert en Leveroy*, Amsterdam.
- Uslar, R. von (1950), Neue hallstattzeitliche Urnen-gräber am Niederrhein, *Bonner Jahrbücher* 150, p. 27-62.
- Verlinde, A.D. (1974), Ein Gräberfeld aus der frühen und mittleren Eisenzeit in Zelhem-Wolfersveen (Gld.), *Berichten R.O.B.* 24 (in druk).
- Verwers, G.J. (1972), Das Kamps Veld in Haps in Neolithikum, Bronzezeit und Eisenzeit, *Anal. Praeh. Leid.* V.
- Waterbolk, H.T. (1962), Hauptzüge der eisenzeitlichen Besiedlung der nördlichen Niederlande, *Offa* 19, p. 9-47.
- Waterbolk, H.T. (1970), C14 en de archeologie, *Spiegel Historiae* 5, nr. 6, p. 325-333.

